СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 37.048:004.8 (477)

Олена МАРЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики викладання
і змісту освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУПРОВОДУ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

(методичні рекомендації за матеріалами наукового проєкту «Конструювання персоналізованої профорієнтаційної траєкторії старшокласників НУШ за допомогою штучного інтелекту»)

Анотація. *У статті подано методичні рекомендації для педагогічних працівників закладів освіти щодо розробки й упровадження в контекст профорієнтаційної роботи зі старшокласниками Нової української школи інноваційних практик активізації одного з чинників посилення внутрішньої мотивації підлітків до початку здійснення власних перспективних досліджень свого професійного майбутнього. Таким чинником є використання доцільних сервісів штучного інтелекту для створення дієвих засобів посилення активності підлітків щодо результативного проходження першого етапу профорієнтації – розуміння ними своїх перспективних прагнень, уявлень про достойне майбутнє, життєвих цілей, нахилів, здібностей.*

Ключові слова: *професійна орієнтація, штучний інтелект (ШІ), самоідентифікація, тестування, ШІ-промпти.*

Abstract. *The article provides methodological recommendations for educational professionals working in educational institutions on the development and implementation, within the context of career guidance for senior students of the New Ukrainian School, of innovative practices aimed at activating one of the factors that*

© Марченко О., 2026

strengthen adolescents' motivation to begin exploring their own prospective professional future.

This factor involves the use of appropriate artificial intelligence (AI) services to create effective tools for enhancing adolescents' engagement in successfully completing the first stage of career guidance – developing an understanding of their future aspirations, visions of a fulfilling future, life goals, interests, abilities, and aptitudes.

Key words: *career guidance, artificial intelligence (AI), self-discovery, assessment, AI prompts.*

Постановка проблеми. Використання цифрових технологій у профорієнтаційній роботі зі здобувачами освіти в Новій українській школі *(далі – НУШ)* є сьогодні провідним трендом процесу трансформації поглядів на підготовку молоді до реалій актуальних і перспективних ринків праці. Численні дослідження й публікації в галузі осмислення цілей і завдань сучасної освіти демонструють як провідну тенденцію її розвитку спрямування молоді до здобуття знань і компетентностей, що стануть компасом для успішної навігації можливостями й викликами сучасного мінливого світу, дозволять зрозуміти своє призначення, відкрити в собі ймовірні, можливо до певного часу приховані, здібності й таланти.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Аналітичний документ Організації економічного співробітництва і розвитку *(далі – ОЕСР)* під назвою «Цифрові технології в профорієнтації молоді» [3] зосереджує увагу на можливостях цифрових платформ, алгоритмів та доцільних сервісів штучного інтелекту для персоналізації профорієнтаційної роботи з молоддю, підтримки ухвалення обґрунтованих рішень щодо вибору майбутньої професії, подолання інформаційних бар'єрів, які ускладнюють розуміння перспектив розвитку глобального і національного ринків праці. У зв'язку з цим Андреас Шляйхер, директор з питань освіти Організації економічного співробітництва та розвитку *(далі – ОЕСР)*, зазначає, що найважливішими навичками для сучасної молоді на шляху осмислення свого професійного майбутнього є:

– критичне мислення й навички правильного оцінювання інформації;

– соціальні навички, зокрема вміння співпрацювати з іншими, налагоджувати продуктивну комунікацію;

– креативність, здатність до ефективної роботи, спрямованої на досягнення зрозумілого результату;

– життєва стійкість, готовність сприймати й відповідати на виклики життя;

– готовність і здатність брати на себе відповідальність за свої дії та їх наслідки.

Підсумовуючи означене вище, Шляйхер стверджує: «У світі майбутнього освіта – це про те, щоб дати дітям компас. І те, що молодь не бажає брати на себе відповідальність, – не дуже позитивна тенденція. Ми як спільнота, яка багато говорить про лідерство, маємо замислитися: можливо, це результат того, що в наших школах учні досі залишаються пасивними споживачами, а не активними учасниками навчання, готовими брати на себе відповідальність. Активність учнів походить від їхньої мотивації, їхньої залученості до формування навчального простору і процесу. Можливо, це те, над чим нам усім варто більше працювати» [2].

Масштабне міжнародне дослідження «Стан глобальної підготовки підлітків до кар'єри» [4], ініційоване ОЕСР, що охопило понад 690 тис 15-річних підлітків у 24 країнах світу, показало, що лише 26 % учнів переконані, що школа здатна підготувати їх до майбутнього, самостійного й незалежного від підтримки батьків життя.

Важливе питання дослідження стосувалося допомоги школи щодо визначення з майбутньою професією. Серед найбільш розповсюджених відповідей варто виокремити такі:

– 46 % розказали, що вчителі знайомлять їх із різними професіями;

– 39 % зазначили про допомогу педагогів у розумінні певних навичок, які є необхідними в тій чи іншій обраній професії;

– 37 % змогли пояснити, як школа допомагає їм визначити й зрозуміти власні сильні сторони й ухвалювати на основі цього обґрунтовані рішення щодо вибору майбутньої професії.

Як бачимо з наведених фактів, лише відносно невелика частина учнів отримує дійсно адекватну й необхідну допомогу в осмисленні власного професійного майбутнього, при цьому залишається невизначеним ступінь власної самостійної діяльності учнів щодо здобуття досвіду моделювання майбутнього кар'єрного просування в реальних умовах швидкозмінного світу.

Іншою проблемою є стереотипні уявлення учнівської молоді про перспективні й престижні на даний момент часу професії, сформовані як інформацією, отриманою з кола дорослих – батьків, вчителів, представників закладів вищої освіти, які рекламують навчання саме у їхніх університетах тощо, так і численні відео чи навіть фільми з інтернету про представників тих чи інших професій, які часом мало відповідають реаліям професії.

Отже, на думку Андреаса Шляйхера, значна частина молоді не отримує достатньо справжнього досвіду випробування себе в тій чи іншій професії (до

речі, як це прийнято у багатьох європейських системах освіти) та власного моделювання потенційних кар'єрних можливостей.

Метою статті є дослідження одного з актуальних методів розробки й реалізації стратегії ефективної профорієнтаційної роботи з сучасною молоддю – використання доцільних сервісів генеративного штучного інтелекту для створення різноманітних персоналізованих тестів для самоідентифікації як початкового етапу моделювання старшокласниками майбутньої професійної траєкторії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на зазначену нами проблематику, питання розробки й упровадження в контекст профорієнтаційної роботи зі старшими підлітками інноваційних практик дослідження перспектив розвитку швидкозмінного ринку праці стає одним із важливих складників готовності учнівської молоді до професійного самовизначення. Зокрема, йдеться про залучення можливостей і сервісів штучного інтелекту *(далі – ШІ)* до усвідомлення підлітками не лише актуальних на даний момент, але й очікуваних у перспективі потреб ринку праці, моделювання з допомогою ШІ ймовірного кар'єрного розвитку в майбутньому, а також обґрунтоване розуміння власних здібностей і психологічних особливостей, необхідних для успішної професійної самореалізації.

Саме на дослідження результативних шляхів розробки й реалізації базової стратегії ефективної профорієнтаційної роботи із сучасною молоддю спрямовано ***науковий проєкт «Конструювання персоналізованої профорієнтаційної траєкторії старшокласників НУШ за допомогою штучного інтелекту»*** [1]. Стислий виклад основної ідеї наукового дослідження у межах проєкту можна сформулювати як дослідження шляхів переходу від моделі «тест → професія» до моделі «самопізнання → дослідження світу професій → аналіз ринку праці → професійне моделювання → рефлексія → уточнення професійної гіпотези → освітнє планування → постійне коригування траєкторії». У межах цього процесу формується новий компонент «***штучний інтелект → персоналізація → аналіз інформації → моделювання професійних сценаріїв → підтримка ухвалення рішень → рефлексія***».

Використання сервісів ШІ може допомагати учням 14–16 років самостійно будувати кар'єрні плани, щоб у дорослому житті мати кращі результати щодо зайнятості, доходів, самореалізації й отримувати задоволення від роботи. Завдяки цьому підлітки зможуть отримати своєрідний кар'єрний компас: обрана кар'єрна стратегія може змінюватись, але вміння користуватися таким компасом допомагатиме молодим людям не блукати навмання

складними, а подекуди й непередбачуваними лабіринтами не тільки сучасного, а й майбутнього ринку праці.

Знання й розуміння алгоритмів і ефективних прийомів використання доцільних сервісів ШІ передусім для усвідомлення підлітками свого кар'єрного майбутнього, для здійснення спроб моделювання майбутнього професійного шляху є важливим також і з психологічної точки зору, адже сучасні підлітки зазвичай мають достатній досвід самостійної взаємодії з можливостями швидкого й результативного пошуку інформації в інтернеті, зокрема за умов використання ними найрізноманітніших сервісів ШІ. Вони передусім хочуть послуговуватися не лише порадами дорослих, а й намагаються робити власні висновки й ухвалювати власні рішення щодо свого професійного майбутнього на основі власноруч здобутої інформації [5].

Урахування таких психологічних і поведінкових особливостей дозволить молоді краще і, що дуже важливо, самостійно усвідомлювати власні потреби й сформувати ціннісні орієнтації, обрати доцільний інструментарій, на практиці сформувати ефективні методики аналізу актуальних і швидкозмінних тенденцій сучасного і майбутнього ринку праці, а також власних перспектив самореалізації з урахуванням власноруч здобутої інформації.

Першим етапом реалізації такого діяльнісного складника власної профорієнтаційної активності підлітків є розуміння ними своїх прагнень, уявлень про достойне майбутнє, життєвих цілей, нахилів, здібностей, які до певної міри можуть бути неусвідомленими навіть ними самими. Процес такого пізнання себе називається самоідентифікацією – усвідомлення та визначення людиною своєї приналежності до певної соціальної, культурної, етнічної, професійної чи іншої групи.

Людина самоідентифікує себе лише за умови, якщо вона:

– усвідомлює себе особистістю – розуміє, хто вона, які її цінності, переконання, прагнення;

– належить до певної групи – відчуває спорідненість із певною спільнотою (національною, культурною, професійною, гендерною тощо);

– дотримується стабільності поглядів – незмінність та/або послідовність у визначенні своєї особистості, хоча з часом ці якості можуть розвиватися і трансформуватися;

– здійснює самооцінку – адекватно сприймає себе в суспільстві, розуміє свої сильні та слабкі сторони;

– обирає індивідуальні шляхи самовираження – способи, завдяки яким особистість демонструє власну ідентичність (на основі стилю, мови, поведінки, творчості тощо);

– порівнює себе з іншими – визначає себе, протиставляючи або уподібнюючись іншим людям;

– формує для себе мотивацію та ставить цілі – усвідомлення свого призначення, місця в суспільстві та життєвих орієнтирів.

По-справжньому дієву профорієнтаційну роботу з підлітками варто передусім розпочинати із того, аби допомоги їм краще пізнати себе за допомогою використання відомих їм сервісів генеративного штучного інтелекту. Проте слід пам'ятати про необхідність вдумливого педагогічного супроводу цього процесу, зокрема реалізації на практиці принципу дитиноцентризму, який виявляється в можливостях «тонкого» настроювання тестів, анкет, квестів тощо для самопізнання, які можуть генерувати сервіси штучного інтелекту. За цих умов важливо пам'ятати: щоб зацікавити підлітків самостійно пройти тест на самоідентифікацію, мова таких тестів повинна бути суттєво наближеною до звичної для них мови сучасних підлітків, якою вони послуговуються та комунікуючи між собою. Такий підхід створюватиме значно більший психологічний комфорт, зацікавить підлітків і спонукатиме їх до подальших власних роздумів про перспективи самореалізації на швидкозмінному ринку праці.

Для спрямування профорієнтаційної роботи педагогів у цьому напрямі потрібний певний досвід експериментування з написання так званих промптів або запитів до обраного сервісу штучного інтелекту. З цією метою можна скористатися сервісами генеративного ШІ – *ChatGPT* або *Gemini*.

Пропонуємо приклад такого готового промпту:

[*Створи тест, який би допомагав учням 10 класу здійснювати самоідентифікацію з метою подальшої професійної орієнтації в майбутньому. Тест має бути написаний мовою, наближеною до стилю мовлення підлітків цього віку і спрямовувати їх до роздумів щодо усвідомлення власних нахилів і здібностей відносно обраних цілей на майбутньому ринку праці*].

Відповідь *ChatGPT* на цей запит була досить слушною:

[*Для 10 класу я б не робив тест у форматі «обери професію за результатом». На цьому етапі важливіше допомогти учневі* ***побачити себе:*** *що йому цікаво, що в нього виходить, як він працює, що для нього важливо і які зміни ринку праці він готовий враховувати. Нижче – готовий інструмент, який можна використати на уроці класної години, профорієнтаційному занятті або як частину дослідницького проєкту* **«***Я – майбутній професіонал*»].

Нижче подано фрагмент такого тесту, згенерованого *ChatGPT*, який отримав назву «**Я сьогодні – Я завтра**». На самому початку пропонується

мотивувальна частина, що допомагає підлітку зрозуміти, навіщо взагалі витрачати свій час на проходження такого тесту:

«Ти стоїш на етапі, коли питання «Ким я хочу бути?» поступово перетворюється на інше: «Якою людиною і професіоналом я хочу стати та що для цього мені потрібно?».

Цей тест не визначить твою «ідеальну професію» і не скаже, ким ти маєш стати. Його завдання – допомогти тобі помітити:

– *що тобі справді цікаво;*

– *що в тебе виходить;*

– *як ти любиш працювати;*

– *які твої сильні сторони;*

– *що для тебе важливо в майбутній роботі;*

– *які навички варто розвивати вже сьогодні;*

– *наскільки твої уявлення про майбутню професію враховують зміни на ринку праці.*

Тест складається із восьми частин і фінальної рефлексії, що допомагає підлітку поступово прийти до розуміння, що професійний вибір – це не «вгадування» професії, не безумовне погодження з уявленнями дорослих (батьків, учителів, кар'єрних радників та ін.) стосовно того, які професії наразі є престижними й перспективними, а й про те, що насправді цікавить, до чого є схильності, інколи навіть приховані, що важливо насамперед для самого підлітка, для його дослідження себе та своїх перспектив на актуальному й майбутньому ринку праці.

Назви частин тесту сформульовано мовою, зрозумілою й прийнятною до стилю мовлення підлітків, а саме:

Частина 1. *Що мене реально «чіпляє»*: наприклад, «я можу довго «зависнути» над темою, яка мене зацікавила», або «мені подобається придумувати щось своє, а не лише повторювати готовий спосіб дій» тощо.

Частина 2. *У чому моя сила*: познач твердження, які найбільше схожі на тебе, наприклад: «коли виникає складне запитання, я пробую кілька способів знайти відповідь, дію методом спроб і помилок» тощо.

Частина 3. *Як я працюю*: наприклад, «мені важливо бачити практичний сенс того, чого я навчаюся», або «мені цікаво вчитися навіть тоді, коли цього прямо не вимагають» тощо.

Частина 4. *Що для мене важливо в майбутній роботі*: наприклад, «висока оплата праці», «свобода і самостійність», «можливість подорожувати» тощо.

Частина 5. *Як я бачу себе в майбутньому на ринку праці*: уяви, що ти шукаєш свою першу серйозну роботу через 5–7 років. Що ти розумієш про її перспективи і до чого готуєшся?

Частина 6. *Моє професійне «Не хочу»: пізнання себе – це не лише питання «чого я хочу», а й «чого я не хочу»*. Обери з наведеного переліку види діяльності, які точно тобі не підходять.

Частина 7. *Моя професійна гіпотеза: спробуй не назвати «одну професію на все життя», а сформулювати гіпотезу, продовживши речення* «Мені може бути цікава робота в галузі […..], тому що я люблю […..], у мене добре виходить […..], а для досягнення своєї мети мені потрібно […..].

Частина 8. *Перевіряю гіпотезу – мій професійний експеримент: обери професійну сферу, яка зараз цікавить саме тебе. Вибери власні варіанти поінформованості про неї*, наприклад «я знаю, які навички потрібні фахівцям цієї сфери», «я знаю, як ШІ може в майбутньому змінити цю сферу діяльності» тощо.

Фінальна рефлексія закликає підлітка осмислити свої відповіді, які були запропоновані насамперед «не для вчителя, близького дорослого, радника з кар'єрного консультування, а для самого себе – чесно й відверто із самим собою», аби зрозуміти «що нового я зрозумів/зрозуміла про себе?», «яка моя сильна сторона може бути запорукою успіху в омріяній професії?», «яка моя слабка сторона зараз потребує розвитку?», «який один конкретний крок я зроблю протягом наступного місяця?» тощо.

Наприкінці роботи з тестом підліткам надається пояснення про те, як інтерпретувати свої результати, наприклад: «Цей тест не має одного загального бала, і це принципово». Замість фінального висновку, на кшталт «у тебе 85 балів, отже, ти ….», ***підліток отримує профіль власних орієнтирів***. Тест не націлений на автоматичний безапеляційний вибір професії, а спрямовує молодь у напрямку *Мої інтереси → Мої здібності → Мій стиль діяльності → Мої цінності → Мої перспективи розвитку*.

Наступний етап профорієнтаційної роботи – допомогти здобувачам освіти зіставити отриманий психологічний профіль із реальними професіями та тенденціями на майбутньому ринку праці. Саме така послідовність дасть можливість підліткам переходити від абстрактного питання «Ким мені бути у майбутньому?» до усвідомленої професійної гіпотези й планування практичних кроків щодо її реалізації.

Про це ми поговоримо у другій частині наших методичних рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Марченко О. Розробка персоналізованої траєкторії профорієнтації старшокласників Нової української школи за допомогою штучного інтелекту. *Нова педагогічна думка*. 2026. № 1 (125). С. 30–34. DOI: https://doi.org/10.37026/2520-6427-2026-125-1-30-34.

2. Шляйхер А. Якими є навички майбутнього? 2025. URL: https://osvitoria.media/lessons/chvert-uchniv-u-sviti-kazhut-sho-im-nudno-u-shkoli/ (дата звернення: 05.09.2026).

3. OECD. Digital technologies in career guidance for youth: Opportunities and challenges. 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/digital-technologies-in-career-guidance-for-youth_c9ab23da-en.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.09.2026).

4. The State of Global Teenage Career Preparation. 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-state-of-global-teenage-career-preparation_d5f8e3f2-en.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.09.2026).

5. Wang D., Li Y., Wang G. A systematic review on career interventions for high school students. *Frontiers in Psychology*. 2024. URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1461503/full?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.09.2026).

Дата надходження до редакції: 15.09.2026